

سازه خوددزون‌دهی مرضی در منابع دینی؛ شرایط علی و پیامدها

مجتبی حافظی^۱، علیرضا فاضلی مهرآبادی^۲

چکیده

این پژوهش، با هدف بررسی شرایط علی و پیامدهای سازه خوددزون‌دهی مرضی در متون دینی صورت گرفت. با رویکردی کیفی، جمع‌آوری متون و رسیدن به متون برگزیده با استفاده از روش حوزه‌های معنایی و تجزیه و تحلیل متون با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مایرینگ به شیوه تحلیل محتوای استقرایی انجام گرفت. بدین منظور ۹۳ کد باز، ۱۸ کد محوری و ۳ کد انتخابی به‌عنوان مقوله عمده شناسایی و مدل مفهومی ترسیم شد. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که سازه خوددزون‌دهی مرضی دارای ۱۱ شرط علی (عدم شناخت سرانجام زندگی، شیفتگی به زندگی دنیا، بی‌نهایت‌طلبی ذاتی، نگاه به توانگرتر از خود، خوددوستی، بدگمانی و عدم اعتماد به رازقیت خداوند، فراموش کردن مالکیت اصلی نعمت‌ها، شک و عدم ایمان به خداوند، احساس حقارت درونی، گمان به جاودانه شدن زندگی با اموال و ترس از فقر) و ۷ پیامد (زیادتر شدن خواسته‌ها با رسیدن به آن‌ها، معیوب شدن فرایند خردورزی، باقی گذاشتن اموال خود برای آیندگان، از دست دادن دوستان، مورد نفرت دیگران واقع شدن، از بین رفتن اعتبار اجتماعی و زیاد نشدن دارایی) است.

کلیدواژه‌ها: حرص، طمع، بخل، منابع اسلامی، خوددزون‌دهی مرضی

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی، پژوهشکده علوم رفتاری، پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه، قم، ایران (نویسنده مسئول). mhafezi@rihu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری، روان‌شناسی سلامت، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

Morbid Self-Maximizing Structure In religious texts; Causal Conditions and Consequences

Mojtaba Hafez¹ Alireza Fazeli Mehrabadi²

Abstract

The aim of this study was to investigate the causal conditions and consequences of morbid Self-Maximizing in Islamic texts. With a qualitative approach, collecting texts and reaching the selected texts using the method of semantic fields and analyzing the texts using the qualitative content analysis method of Meiring was done in the inductive content analysis method. For this purpose, 93 open codes, 18 central codes and 3 selected codes were identified as the main categories and a conceptual model was drawn. Findings of the study showed that the structure of Morbid Self-Maximizing has 11 causal conditions (lack of knowledge of the end of life, fascination with worldly life, innate inferiority, looking richer than oneself, selfishness, suspicion and distrust of God's pleasure, forgetting the main ownership of blessings) Doubt and disbelief in God, feelings of inner inferiority, suspicion of immortalizing life with wealth and fear of poverty Giving friends, being hated by others, losing one's reputation and not increasing one day). The results of this study have provided a good basis for scale design and related therapeutic intervention.

Keywords: Greed, Covetousness, Miserliness, Islamic sources, Morbid Self-Maximizing

-
1. PhD student psychology ,Department of psychology, Research Institute of behavioral sciences, Research Institute of Hawzah and university,Qom, iran. (Corresponding author)Email: mhafezi@rihu.ac.ir
 2. PhD Student in Health Psychology, Tehran University, Iran.

مقدمه

شناخت خود و ماهیت آن به‌عنوان هسته مرکزی شخصیت و سیستم روانی از دیرباز همواره مورد توجه بخش‌های مختلف روان‌شناسی، به‌ویژه حوزه آسیب‌شناسی روانی قرار گرفته است (اورباخ^۱، ۲۰۰۶). از جمله موضوعات مورد توجه در این زمینه، مسئله فزون‌دهی مرضی خود و بیشینه‌خواهی نابهنجار خود است.

پژوهش‌های گوناگونی حاکی از ارتباط معنادار خودفزون‌دهی مرضی^۲ با سایر متغیرهای روان‌شناختی است؛ برای نمونه در پژوهش کرکل و پاندلیر^۳ (۲۰۱۵) حرص^۴ و فزون‌خواهی زیاد باعث تأثیرات مخرب بر زندگی شده و رابطه مثبت این مفهوم با افزایش خشونت (بردال^۵، ۲۰۰۵)، افزایش اضطراب (ناوارو و شوارتزرگر^۶، ۲۰۰۷) و افزایش روان‌آزردگی (ساطوریان و همکاران، ۱۳۹۵) در پژوهش‌های دیگری تأیید شده است. از نگاه آسیب‌شناسی روانی، افراد فزون‌خواه شدید، ترکیبی از علائم اختلال‌های شخصیت خودشیفته (NPD)^۷، اختلال شخصیت ضداجتماعی^۸ و برخی نشانگان اختلال شخصیت وسواسی-جبری^۹ را نشان می‌دهند (دسوزا^{۱۰}، ۲۰۱۵). همچنین فزون‌خواهی ارتباطی قوی با ترس، احساس گناه و رنج ناشی از عدم تعادل روان در دوران کودکی دارد (نیکلی^{۱۱}، ۲۰۰۶). رابطه منفی و معکوس فزون‌خواهی با خوش‌بینی (پترسون^{۱۲}، ۲۰۰۰)، شکرگزاری (لینلی و جوزف^{۱۳}، ۲۰۰۴) و با خردورزی (لوپز^{۱۴}، ۲۰۱۱) نیز در پژوهش‌های دیگری تأیید شده است.

همچنین ارتباط خودفزون‌دهی مرضی با کاهش هیجان‌ات مثبت در تحقیقاتی بررسی شده است. از نگاه سلینگمن^{۱۵} (۲۰۰۲) مردم به‌علت بیش از حد برآورد کردن نقش پول در تضمین و ایجاد شادی در زندگی خود، به‌دنبال کسب درآمد بیشتر برای جبران

1. Auerbach
2. Morbid Self-Maximizing
3. Krekels & Pandelaere
4. Greed
5. Berdal, M.
6. Navaro & Schwartzberg
7. Narcissistic Personality Disorder.
8. Antisocial Personality Disorder
9. Obsessive-Compulsive Personality Disorder
10. D'Souza
11. Nikelly
12. Peterson
13. Linley & Joseph
14. Lopez
15. Seligman

نارضایتی از وضع فعلی‌شان می‌روند و این خود به کاهش روزافزون هیجانات مثبت در آن‌ها منجر می‌شود. از نگاه مایرز^۱ (۲۰۰۴) در صورتی انسان‌ها شادمان‌تر زندگی می‌کنند، که متوجه شوند شادکامی پایدار از موفقیت مادی به دست نمی‌آید (مگیار موئی^۲، ۲۰۰۹). از نظر لویز، پدروتی و اسنادیر^۳ (۲۰۱۸) درمانگران لازم است که به مراجعان خود آموزش دهند که به خاطر تلاش برای به دست آوردن درآمد و ثروت بیشتر، شادی‌ها و لذت‌های مهم خود و خانواده را از بین نبرند.

نظریه پردازان مختلف روان‌شناسی نیز هریک به نوعی به مفهوم خودفزون‌دهی مرضی پرداخته‌اند. فروید^۴ با طرح شخصیت نگهدارنده مقعدی^۵ علت فزون‌خواهی را تثبیت در مرحله مقعدی اولیه دانسته که به لجاجت و حساست در فرد منجر می‌شود و به وسیله احتکار اشیاء، احساس امنیت می‌کند (شولتس و شولتس^۶، ۲۰۱۶). فروم^۷ (۱۹۴۱) با طرح تیپ شخصیت محترک^۸ به عنوان تیپ شخصیت نابهنجار به این مفهوم اشاره کرده است. چنین فردی از پس انداز کردن و احتکار احساس امنیت می‌کند، علاوه بر امور مادی، در هیجان‌ها و افکار نیز با کشیدن دیوارهایی به دور خود، از اموال ذخیره خود نگهداری می‌کند. شوارتز^۹ و همکاران (۲۰۰۲) فزون‌خواهی^{۱۰} را به معنای علاقه و حرص شدید به زیاد کردن گزینه‌های قابل انتخاب طرح کردند که خود باعث کاهش رضایتمندی فرد می‌شود. سندرم نشانگان ثروت ناگهانی^{۱۱} را گلدبارت، جف و دی‌فوری^{۱۲} (۲۰۰۴) به عنوان یک بیماری روانی به معنای احساس اجبار به احتکار، حرص و خرید عنوان کردند. لویز^{۱۳} (۲۰۱۱) نیز باور دارد که اگر جاه‌طلبی، حرص و طمع باعث نارضایتی در فرد شود جنبه مرضی و نابهنجار دارد و در امور باارزش بالاتر بهنجار است.

ردپایی از مفهوم خودفزون‌دهی مرضی را نیز می‌توان در راهنمای تشخیصی و آماری

1. Myers
2. Magyar-Moe
3. Lopez, Pedrotti & Snyder
4. Freud
5. Anal Retentive Personality
6. Schultz & Schultz
7. Fromm
8. Haarding
9. Schwartz
10. Maximizing
11. Richards
12. Goldbart, Jaffe & DiFuria
13. Lopez

اختلال‌های روانی (DSM-5)^۱ مشاهده کرد. در اختلال انباشت‌گری (ذخیره‌سازی)^۲ فرد نیاز خیالی به احتکار اجناس داشته و در صورت دور ریختن آن‌ها حتی اگر ارزش چندانی نداشته باشند، ناراحت می‌شود (هالجین و ویتبورن^۳، ۲۰۱۴). در اختلال شخصیت وسواسی-جبری (OCPD)^۴ افراد نمی‌توانند اشیای حتی کهنه و بی‌ارزش را دور بریزند و دارای روش خرج کردن خسیسانه و تنگ‌نظرانه برای خود و دیگران هستند (باچر، مینکا و هولی^۵، ۲۰۱۷).

مقیاس‌هایی نیز می‌توان یافت که به‌نوعی علائمی از فزون‌خواهی مرضی را سنجش کنند. لی و اشتون^۶ (2006) پرسشنامه شش‌عاملی شخصیت هگزاکو^۷ را طراحی کردند که در آن یکی از عوامل به بررسی صداقت^۸ و فروتنی^۹ می‌پردازد که بررسی حرص و زیاده‌خواهی نیز بخش مهمی از آن است.

همچنین کرکل و پاندلیور^{۱۰} (2015) مقیاس گرایش به حرص را ساختند که دارای پنج بعد پنهان است. از جمله ابعاد این مقیاس خواستن بیش از حد مورد نیاز، سیری‌ناپذیری^{۱۱}، شادی و لذت از تملک زیاد، طمع به مقام، ثروت و قدرت و استفاده از اصول اخلاقی برای بیشتر به‌دست آوردن را می‌توان برشمرد.

با وجود پژوهش‌های خوب انجام گرفته در روان‌شناسی، نگاه صرف به ابعاد مادی انسان در مفهوم زیاده‌طلبی و خودفزون‌دهی را می‌توان از اشکالات پژوهش‌های مذکور دانست. با توجه به اینکه انسان موجودی دارای ابعاد مختلف است و علاوه بر جسم، دارای بعد غیرمادی نیز هست (سجده، آیه ۹)، پرداختن به مفهوم خودفزون‌دهی از منظر آموزه‌های وحیانی می‌تواند ابعاد جدیدتری از این سازه را مشخص کند.

واژگان و مفاهیم متفاوتی را می‌توان مرتبط با زیاده‌خواهی و فزون‌دهی مرضی خود در منابع اسلامی پیدا کرد. مفاهیمی مانند حرص، طمع، بخل، هلع، شح، ولع، جشع و قناعت از جمله این موارد هستند.

1. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
2. Hoarding disorder
3. Whitbourne & Halgin
4. Obsessive-Compulsive Personality Disorder
5. Butcher, Mineka & Hooley
6. Lee & Ashton
7. HEXACO-PI-R
8. Honesty
9. Humility
10. Krekels & Pandelaere
11. Insatiability

در باب علل پیدایش این مفاهیم اندیشمندان مسلمان عوامل گوناگونی را ذکر کرده‌اند. پیرامون مفهوم حرص طباطبائی (۱۴۱۷، ج ۲۱) علت آن را حب ذات در انسان دانسته که هرگاه به جانب افراط کشیده شود جنبه نابهنجار پیدا می‌کند. نراقی (۱۳۷۷: ۳۹۵) علت حرص را دوست داشتن دنیا دانسته که باعث می‌شود انسان بیشتر از آن چیزی که نیاز دارد جمع‌آوری کند. اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴) میل به جاودانگی و اندیشه جاودانه زندگی کردن در زندگی دنیا را علت حرص بر جمع‌آوری مال در زندگی دانسته است. احمدی‌تهرانی (۱۳۹۷) توسل زیاد جستن به اسباب با نظر استقلال را از جمله علل پیدایش حرص دانسته است. ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۷) نیز بر این باورند که افراد برای کاستن از میزان خشم و اضطراب خود و جبران نورویتیک ضعف، نقص و کمبودهای روحی خود به حرص روی می‌آورند.

پیرامون مفهوم بخل، مکارم شیرازی (۱۳۷۷) علت آن را عدم امیدواری به لطف خداوندی دانسته که کلید خزانه‌های غیب به دست اوست و معتقد است فرد در صورت نداشتن ایمان، تکیه‌گاه محکمی ندارد و بسیار سریع دچار حرص و بخل می‌شود. فخر رازی (۱۴۲۰) وحشت از فقر را علت خودداری کردن انسان از بخشش در راه خداوند می‌داند که این باعث ریشه دواندن ترس در انسان و بخل در او می‌شود. آذری (۱۳۹۸) نیز عواملی همچون عدم باور به رازقیت خداوند، دل‌بستگی به مال دنیا و فقر روحی را از جمله علل بخل در انسان دانسته است.

پژوهشگران مسلمان نیز پژوهش‌هایی مرتبط با مفهوم خودفزون‌دهی مرضی انجام داده‌اند که برای نمونه اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴) به مفهوم‌شناسی حرص از منظر قرآن و حدیث پرداخته و با نگاهی اخلاق‌محور این مفهوم را تبیین کرده است. جواهری (۱۳۹۵) مفهوم حرص در اخلاق اسلامی در پرتو احادیث امام رضا (ع) را بررسی کرده و تبیین مفهومی و تبیین مصداقی حرص هدف این پژوهش بوده است. همچنین در باب مفهوم بخل به‌طور نمونه شاملی و بنائیان اصفهانی (۱۳۹۰)، صیادی شهرکی و میرزائی (۱۳۹۵)، معتمد لنگرودی و فتاحی‌زاده (۱۳۹۶) و آذری (۱۳۹۸) هر یک به‌نحوی به مفهوم‌شناسی و مصداق‌شناسی بخل از منظر قرآن و احادیث دینی پرداخته‌اند.

با وجود پژوهش‌های خوب انجام گرفته، عمده این پژوهش‌ها فقط پیرامون دو مفهوم حرص و بخل (بررسی تک‌مفهومی از مفاهیم مربوط به خودفزون‌دهی مرضی) صورت گرفته و به‌صورت کامل تمام مفاهیم حوزه معنایی خودفزون‌دهی مرضی بررسی

نشده است. همچنین عمده این مطالعات، به بررسی مفهوم‌شناسی و نشانه‌شناسی این مفاهیم پرداخته‌اند و کمتر به صورت مستقل علت‌شناسی و پیامدشناسی این مفاهیم را بررسی کرده‌اند. عمده این مطالعات نیز، با نگاهی کاملاً اخلاقی و اخروی و بدون نگاهی روان‌شناختی به بررسی این مفاهیم پرداخته‌اند.

مفهوم خودفزوندهی مرضی را براساس منابع اسلامی حافظی (۱۳۹۹) نشانه‌شناسی و بدین صورت تعریف کرده است: «فرایندی مرضی معطوف به خود که فرد با وجود داشتن مقدار کفایت مال، نسبت به هرچه بیشتر پیشینه‌خواهی امور مادی برای خود حتی از راه غیردرست علاقه و هیجان شدید نشان داده، همواره به خود سخت گرفته، آسایش و رضایت را از خود سلب کرده و غم و رنج زیاد برای نرسیدن به خواسته‌ها همواره او را دچار پیامدهای گوناگون شناختی-رفتاری در زندگی می‌کند».

پژوهشگر در سازه خودفزوندهی مرضی تلاش می‌کند تا تمامی مفاهیم مربوط به خودفزون مرضی را به صورت کلی و نه تحت عناوین خاص مفهوم‌سازی کند و درصدد کشف یک سازه زیربنایی و مشترک بین تمامی این مفاهیم مشابه با یکدیگر در منابع اسلامی برآید. بدیهی است که کشف سازه روانی اصلی‌تر و زیربنایی‌تر از مفاهیم موجود به وسیله ایجاد مدل مفهومی، زمینه‌ساز طراحی سنج‌های روان‌شناختی، انجام تحقیقات همبستگی و آزمایشی و گامی در مسیر بومی‌سازی روان‌شناسی خواهد بود.

با توجه به اینکه در پژوهش حافظی (۱۳۹۹) به بررسی شرایط علی و پیامدهای خاص این مفهوم پرداخته نشده است و همچنین با توجه به حجم گسترده اطلاعات درباره شرایط علی و پیامدهای این مفهوم، پژوهش حاضر در پی آن است که تنها شرایط علی و پیامدهای خودفزوندهی مرضی را در یک مدل مفهومی بررسی کند. مفاهیمی در این پژوهش بررسی خواهند شد که دارای دو ویژگی باشند: ۱) در آن مفهوم فزوندهی خود و پیشینه‌خواهی، نقشی محوری داشته باشد؛ ۲) آن مفاهیم از نگاه اسلامی نابهنجار و مرضی باشد؛ به این معنا که اسلام از متخلق شدن به آن‌ها نهی کرده باشد.

روش پژوهش

این پژوهش از روش کیفی استفاده کرده است. به صورت خلاصه، ابتدا متون برگزیده با استفاده از روش حوزه‌های معنایی (تریر^۱، ۱۹۳۴) جمع‌آوری شد و سپس تجزیه و تحلیل

اطلاعات با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مایرینگ^۱ به شیوه تحلیل محتوای استقرایی^۲ (۲۰۰۴) صورت پذیرفت.

جامعه متنی، قرآن کریم و همه احادیث با رتبه‌بندی الف و ب (طباطبایی، ۱۳۹۸) بود. منظور از منابع درجه الف و ب کتب روایی اندیشمندان تا سده پنجم هجری مانند شیخ کلینی، سیدرضی، شیخ صدوق، شیخ مفید، شیخ طوسی، شیخ طبرسی است (طباطبایی، ۱۳۹۸). از متون با درجه ج فقط به‌عنوان مؤید استفاده شده است. با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند^۳، در یک توالی نقطه‌به‌نقطه که توضیح داده خواهد شد، متون ۳۵ باب از کتاب *میزان‌الحکمه* (انتخاب این کتاب برای ساختارمند شدن مطالعات) مشتمل بر ۵۴۳ گزاره و ۱۵ آیه کریمه که مرتبط با مفهوم خودفزون‌دهی مرضی بود انتخاب شد. تعداد نمونه مورد مطالعه براساس اصل اشباع^۴ در حجم نمونه در نظر گرفته شد (گلیسر و استراوس^۵، ۱۹۶۷).

مرحله انجام پژوهش بدین شکل است که ابتدا در رویکرد کیفی، با به‌کارگیری راهبرد «جست‌وجوی واژگانی» در منابع اسلامی (نرم‌افزار جامع‌الاحادیث و *میزان‌الحکمه*) و با استفاده از ۴ واژه (الحرص، الطمع، البخل و الشح)، ۷۵ عبارت اولیه جمع‌آوری شد. سپس با به‌کارگیری سه اصل معناشناسی زبانی (اصل هم‌معنایی^۶، تقابل معنایی^۷ و حوزه واژگانی^۸) در چند رفت‌وبرگشت میان کتب لغوی و منابع اسلامی ۳۱ واژه مرتبط دیگر (که در بخش یافته‌ها ذکر شده است) یافت شد که با کمک این لغات، ۴۰۶ عبارت دیگر استخراج شده است. بنابراین با استفاده از ۳۵ لغت مرتبط، ۴۸۱ گزاره دینی جمع‌آوری شده است. این عبارات از لحاظ ارتباط مفهومی کامل داشتن با ملاکات پژوهش (دو ملاک کلی پیش‌گفته) غربال‌گری شدند. در این مرحله ۲۸۶ گزاره غربال و ۱۹۵ گزاره باقی ماند. در مرحله بعدی عبارات مختص به نشانگان جدا شد (۱۰۲ گزاره) و جملات مربوط به شرایط علی و پیامدها، یعنی ۹۳ گزاره به‌عنوان متن برگزیده نهایی برای تجزیه و تحلیل انتخاب شد. تحلیل اطلاعات با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مایرینگ نوع

1. Mayring
2. Inductive Content Analysis
3. purposive sampling
4. Saturation
5. Glaser and Strauss
6. Synonym
7. semantic opposition
8. lexical field

استقرایی (۲۰۰۴) انجام شد. ابتدا در مرحله کدگذاری باز^۱، پس از خواندن متن هر جمله، مفهوم اصلی آن استخراج و در قالب کدهایی ثبت شد که تعداد ۹۳ کد باز به دست آمد. در مرحله بعدی این کدها با یکدیگر مقایسه و موارد مرتبط و مشابه با یکدیگر ادغام و برای هر یک عنوان مناسبی انتخاب شد که ۱۸ کد محوری را تشکیل دادند که مؤلفه‌های اصلی هستند. در نهایت، دو مقوله عمده در کدگذاری انتخابی استخراج شد (مایرینگ، ۲۰۰۴).

یافته‌ها

نتایج حاصل از جست‌وجوی واژگانی نشان داد که کلمات الحِرْص، الطَّمَع، الهلع، النهمة، الشُّح، رَغْبَة، البُحْل، الإمساک، الشَّرَه، الجشع، الاحتکار، الطَّماح، اللَهَج، عدم الشَّبَع، الهلوع، طَلَب الفُضُول، طلب الدنيا، جمع المال، طول الامل، الولع، الضن، الامساک، البر، الجود، السخاء، الاحسان، القضاء الحوائج، الخدمة، الرَّحْم، الكَرَم، الخساسة، القتر، اللقس، الجشع در حوزه معنایی مفهوم خودفزون‌دهی مرضی قرار می‌گیرد.

در این بخش جدول کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی آورده می‌شود. برای هر مؤلفه تنها یک مستند به عنوان نمونه در جدول زیر آورده شده است.

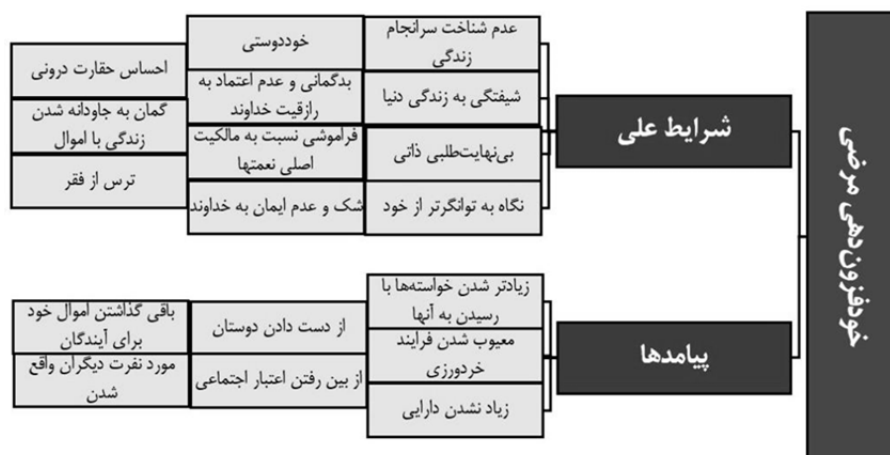
جدول ۱ جدول کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی

مستندات	کدگذاری باز	کدگذاری محوری (مؤلفه‌ها)	کدگذاری انتخابی (مقولات عمده)
«الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَ يَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا». (النساء، آیه ۳۷)	بخیل کافر است.	شک و عدم ایمان به خداوند	شرایط علی
عن أبي بصير: قال لي الإمام الصادق عليه السلام: أما تحزن؟ أما تهتم؟ أما تألم؟ قلت: بلى و الله. قال: فإذا كان ذلك منك فادكر الموت و وحدتك في قبرك، و سيلان عينيك على خديك، و تقطع أوصالك، و أكل الدود من لحمك، و بلاك، و انقطاعك عن الدنيا؛ فإن ذلك يحثك على العمل، و	از عوامل حرص زیاد به دنیا، نشناختن جایگاه و سرانجام انسان است.	عدم شناخت سرانجام زندگی	

کد گذاری انتخابی (مقولات عمده)	کد گذاری محوری (مؤلفه‌ها)	کد گذاری باز	مستندات
			يُرَدُّعَكَ عَنْ كَثِيرٍ مِنَ الْجِرْصِ عَلَى الدُّنْيَا. (الأمالي، ص ۳۴۵)
	بدگمانی و عدم اعتماد به رازقیت خداوند	ریشه حرص و بخل، بدگمانی به خداوند است.	رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اغْلَمْ يَا عَلِيُّ، أَنَّ الْجُبْنَ وَ الْبُخْلَ وَ الْجِرْصَ غَرِيضَةٌ وَاحِدَةٌ، يَجْمَعُهَا سُوءُ الظَّنِّ. (علل الشرائع، ص ۵۵۹)
			وَ يُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَ مَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. (الحشر، آیه ۹)
	خوددوستی	بخل شدید نتیجه حب نفس است.	فالشح... هو نتیجه حب النفس. (التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۶، ص ۲۳)
			رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّمَا الْبَخِيلُ حَقُّ الْبَخِيلِ الَّذِي يَمْنَعُ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ فِي مَالِهِ، وَ يَمْنَعُ الْبَائِتَةَ فِي قَوْمِهِ، وَ هُوَ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ يُبَدَّرُ. (معانی الأخبار، ص ۲۴۵)
	فراموش کردن مالکیت اصلی نعمت‌ها	بخیل غافل است که تمام نعمت‌ها از خداوند است.	فالبخل هو المنع عن بسط فضل الله و رحمته، و الإساک عن نشر آثار نعمه و آلائه فی عبادته، مع الغفلة عن أن كلَّ نعمة من الله المتعال. (التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۱، ص ۲۲۵)
	شیفتگی به زندگی دنیا	حریص‌ترین مردم به زندگی دنیا کسانی‌اند که به خاطر اعمال زشتی که فرستاده‌اند هرگز مرگ را آرزو نمی‌کنند.	قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ / وَ لَنْ يَتَمَنَّوَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيهِمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ / وَ لَتَجِدَنَّاهُمْ أَخْرَصَ النَّاسِ عَلَىٰ حَيَاةٍ وَ مِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ بُعِثَ أَلْفُ سَنَةٍ وَ مَا هُوَ بِمُرْجَحٍ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعَمَّرَ وَ اللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ. (بقره، آیه ۹۴-۹۶)
	بی‌نهایت‌طلبی ذاتی	کسی که قانع نباشد هیچ‌گاه سیر نمی‌شود.	عنه عليه السلام: اقنع بما قسم الله لك و لا تنظر إلى ما عند غيرك و لا تمن ما لست نائله؛ فإنه من قنع شيع و من لم يقنع لم يشيع، و خذ حظك من آخرتك. (الكافي، ج ۸، ص ۲۴۳)

کد گذاری انتخابی (مقولات عمده)	کد گذاری محوری (مؤلفه‌ها)	کد گذاری باز	مستندات
	نگاه به توانگرتر از خود	نگاه کردن به توانگرتر از خود باعث حرص بیشتر انسان می‌شود.	الإمامُ الصادقُ عليه السلام: انظُرْ إلى مَنْ هُوَ دُونَكَ في المَقْدَرَةِ وَ لا تَنْظُرْ إلى مَنْ هُوَ فَوْقَكَ في المَقْدَرَةِ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَفْضَحُ لَكَ بما قُسِمَ لَكَ. (الكافي، ج ۸، ص ۲۴۴)
	احساس حقارت درونی	حرص و بخل دو ستون فرومایگی است.	عنه عليه السلام: مَنْ جُمِعَ لَهُ مَعَ الجِرْصِ عَلَيَّ الدُّنْيَا البُخْلُ بها فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِعمودي اللُّؤْمِ. (غرر الحکم، ص ۶۶۰)
	گمان به جاودانه شدن زندگی با اموال	فرد بخیل گمان به جاودانه شدن با مال را دارد.	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَ عَدَدَهُ - يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ. (همزه، آیه ۲ و ۳)
	ترس از فقر	افراد بخیل مدام به فقر تهدید می‌کنند.	لَا تَدْخِلَنَّ في مَشُورَتِكَ بَخِيلًا يَخْذِلُكَ عَنِ الْفُضْلِ وَ يَعِدُكَ الْفَقْرِ. وَ لَا جَبَانًا يَضْعِفُ عَلَيْكَ الْأُمُورَ وَ لَا حَرِيصًا يُزِينُ لَكَ الشَّرَّ بِالْجُورِ. (تحف العقول، ص ۱۲۹)
پیامدها	زیادتر شدن خواسته‌ها با رسیدن به آن‌ها	حرص و رسیدن به هر چیزی در دنیا بی‌نیاز کننده نیست و تمامی ندارد.	عنه عليه السلام: إِنَّ الدُّنْيَا مَسْغَلَةٌ عَنِ غَيْرِهَا، وَ لَمْ يُصِبْ صاحبها مِنْها شَيْئًا إِلَّا فَتَحَتْ لَهُ حِرْصًا عَلَيْها وَ لَهْجًا بِها، وَ كُنْ يَسْتَعْنَى صاحبها بما نال فيها عَمَّا لَمْ يَبْلُغْ مِنْها. (نهج البلاغه، ص ۴۲۳)
	معیوب شدن فرایند خردورزی	طمع باعث می‌شود خردها هلاکت بشوند.	الإمامُ عليُّ عليه السلام: أَكْثَرُ مَصَارِعِ العُقُولِ تَحْتَ بُرُوقِ المَطامِعِ. (نهج البلاغه، ص ۵۰۷)
	زیاد نشدن دارایی	با حرص روزی افزایش پیدا نمی‌کند.	رسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آله: لَا يُسْبِقُ بَطْنِي بِحَظِّهِ وَ لَا يُدْرِكُ حَرِيصٌ ما لَمْ يُقَدِّرْ لَهُ. (تحف العقول، ص ۴۸۹)
	از دست دادن دوستان	بخیل از مردم دور است.	عنه صلى الله عليه و آله: البخيلُ بَعِيدٌ مِنَ اللهِ، بَعِيدٌ مِنَ النَّاسِ، قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ. (الجعفریات الاشعثیات)، ص ۱۵۱)
	از بین رفتن اعتبار اجتماعی	طمع آبرو را می‌برد.	الإمامُ الكاظمُ عليه السلام - لهشام - هُوَ يَعْطُهُ إِيَّاكَ وَ الطَّمَعُ، وَ عَلَيْكَ بِالْيَأْسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ، وَ أَمِتِ الطَّمَعُ مِنَ المَخْلُوقِينَ؛ فَإِنَّ الطَّمَعُ ... تَدْنِسُ العِرْضَ. (تحف العقول، ص ۳۹۹)

کد گذاری انتخابی (مقولات عمده)	کد گذاری محوری (مؤلفه‌ها)	کد گذاری باز	مستندات
	باقی گذاشتن اموال خود برای آیندگان	بخیل به سوی فقری که گریزان است خود را می‌کشد.	عنه عليه السلام: عَجِبْتُ لِلْبَخِيلِ يَسْتَعْجِلُ الْفَقْرَ الَّذِي مِنْهُ هَرَبَ، وَيَقْوُتُهُ الْغِنَى الَّذِي إِيَّاهُ طَلَبَ، فَيُعِيشُ فِي الدُّنْيَا عَيْشَ الْفُقَرَاءِ، وَيُحَاسِبُ فِي الْآخِرَةِ حَسَابَ الْأَغْنِيَاءِ. (نهج البلاغه، ص ۴۹۱)
	مورد نفرت دیگران واقع شدن	بخیل منفور است.	الْبَخِيلُ مُبْغَضٌ فِي السَّمَاوَاتِ، مُبْغَضٌ فِي الْأَرْضِ. (کافی، ج ۷، ص ۳۰۰)

نمودار ۱ شرایط علی و پیامدهای خودفزون‌دهی مرضی براساس منابع اسلامی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، به منظور بررسی شرایط علی و پیامدهای سازه خودفزون‌دهی مرضی و بررسی میزان روایی آن صورت گرفت.

یافته‌های حاصل از تحلیل واژگان و گزاره‌های مرتبط با شرایط علی و پیامدهای خودفزون‌دهی مرضی نشان می‌دهد که این سازه براساس ریشه بی‌نهایت‌طلبی ذاتی، خطاهای شناختی مختلف نسبت به خداوند و زندگی دنیا و هیجان‌های گوناگونی همچون علاقه مفراط به زندگی دنیا و ترس از تهی‌دستی شکل گرفته، به پیامدهایی همچون زیادتر

شدن خواسته‌ها حتی با وجود رسیدن به آن‌ها، معیوب شدن فرایند خروردزی، نگاه تحقیرآمیز دیگران و از دست دادن دوستان خود در زندگی منجر خواهد شد.

یافته‌های پژوهش حاضر درباره سازه خودفزون‌دهی مرضی، با پژوهش‌هایی همسو است. شرط علی خوددوستی را طباطبائی (۱۴۱۷) برای علت مفهوم هلوغ اشاره می‌کند و می‌گوید که وجود آن از شاخه‌های حب ذات در انسان است و به همین علت حرص ذاتی از رذایل اخلاقی و نابهنجار نیست، زیرا تنها وسیله‌ای است که انسان را به سمت تکامل و سعادت دعوت می‌کند. از نگاه او فقط در صورتی این صفت نابهنجار است که به جانب افراط و تفریط کشیده شود و اگر در حد اعتدال باشد نوعی فضیلت محسوب می‌شود. همچنین اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴) حرص در حب ذات را از جلوه‌های حرص ذاتی انسان در قرآن دانسته است. شرط علی شک و عدم ایمان به خداوند را آذری (۱۳۹۸) از نشانه‌های بخل و مکارم شیرازی (۱۳۷۷) ایمان به خداوند را علت سخاوتمندی در انسان می‌داند. او معتقد است هنگامی که فردی دچار بی‌ایمانی می‌شود، در کمترین ناملایمات زندگی دچار بی‌تابی می‌شود و در این صورت احساس نداشتن تکیه‌گاه محکمی در زندگی خود می‌کند و همین عامل باعث به وجود آمدن صفات حرص و بخل در او می‌گردد. شرط علی بدگمانی و عدم اعتماد به رازقیت خداوند با پژوهش داودی و گلزاری (۱۳۹۲)، اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴)، ترکشوند، زارعی توپخانه، هراتیان و احمدی (۱۳۹۷) و آذری (۱۳۹۸) همسو است.

آن‌ها این شرط را تحت عنوان سوء ظن به خداوند از علل پیدایش حرص و از شاخص‌های فردی بخل دانسته‌اند. داودی و گلزاری (۱۳۹۲) فراموشی معاد را از نشانه‌های شناختی حرص دانسته و ترکشوند و همکاران (۱۳۹۷) روی آوردن حریص به عالم خیال و توهم و ایجاد شناخت‌های غلط از خود و غیرخود را ذکر کرده‌اند که با شرط عدم شناخت سرانجام زندگی متناظر است. همچنین شرط علی شیفستگی به زندگی دنیا را اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴) تحت عنوان دنیاطلبی زمینه حرص بر مال و آذری (۱۳۹۸) تحت عنوان دل‌بستگی به مال دنیا از شاخص‌های فردی بخل اشاره کرده‌اند. شرط علی غریزه بی‌نهایت‌طلبی حاکی از وجود ذاتی خودفزون‌دهی در انسان است که برخی تحقیقات نیز مبنای ژنتیکی داشتن طمع و حرص را نشان می‌دهد. افرادی که دارای نسخه کوتاه‌تری از «ژن بی‌رحم» هستند، خودخواهانه‌تر رفتار می‌کنند. این ژن که ژن جسور نیز نام دارد، در پژوهشی انواع

فعالیت ژنتیکی آن با خودشیفتگی مرتبط دانسته شده و افراد دارای نسخه‌های کوتاه‌تر آن در برابر نسخه طولانی، کمتر سخاوتمند بودند (کنافو^۱ و همکاران، ۲۰۰۸).

در آثار داودی و گلزاری (۱۳۹۲)، ساطوریان و همکاران (۱۳۹۵)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۷)، حقارت و کمبود درونی از نشانه‌های فرد حریص و از آثار هیجانی آن دانسته شده و رفتار اندویشی را نوعی واکنش به همین کمبود درونی دانسته‌اند (داودی و گلزاری، ۱۳۹۲) که با شرط احساس حقارت درونی متناظر است. در واقع به این شکل می‌توان در منابع دینی توضیح داد که فرد زیاده‌خواه حتی اگر تمام دنیا را مالک شود، احساس کمبود درونی کرده و با اضافه شدن اموال، چیزی از حقارت درونی فرد کاسته نمی‌شود. شرط گمان به جاودانه شدن زندگی با اموال را طباطبایی (۱۴۱۷، ج ۲۰: ۳۵۹) این‌طور توضیح می‌دهد که علت و انگیزه در فرد مال‌پرست گمان به این است که اموالش سبب جاودانگی او می‌شود و در واقع این خطای عملی فرد، به علت خطای شناختی او حاصل شده است.

شرط ترس از فقر در پژوهش‌های گوناگونی مطرح شده است. معتمد لنگردوی و فتاحی‌زاده (۱۳۹۶) تلقین فقر را از اسباب ایجاد بخل دانسته‌اند و اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴)، ساطوریان و همکاران (۱۳۹۵)، شمسی‌نژاد، منیرپور و هراتیان (۱۳۹۶)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۷)، آذری (۱۳۹۸) هر یک به نحوی به این شرط برای مفهوم حرص اشاره کرده‌اند. فخر رازی (۱۴۲۰) وحشت از فقر را علت اصلی خودداری کردن از بخشش و پایداری این ترس از انسان را از عوامل بخل دانسته است. از میان پیامدها، پیامد معیوب شدن فرایند خردورزی اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴) و کاظمی و جعفری (۱۳۹۵) تحت عنوان جهل و نادانی و آذری (۱۳۹۸) تحت عنوان ناآگاهی و تحلیل غلط برای بخل برشمرده است. از بین رفتن اعتبار اجتماعی با عنوان بی‌آبرویی از نتایج بخل در پژوهش معتمد لنگردوی و فتاحی‌زاده (۱۳۹۶) از آثار بخل آمده و عدم بهره‌وری از دارایی خود را نیز می‌توان متناظر با پیامد باقی گذاشتن اموال خود برای آیندگان دانست. همچنین پیامد مورد نفرت دیگران واقع شدن را کاظمی و جعفری (۱۳۹۵) به عنوان اختلال در ارتباطات اجتماعی و نراقی (۱۳۷۸: ۴۰۷) این‌طور شرح داده که حتی ممکن است بغض و کینه اطرافیان او به جایی برسد که چشم به مرگ شخص بخیل داشته باشند تا از وضعیت فلاکت‌باری که برای آن‌ها ایجاد کرده است، رهایی یابند.

هرچند همان‌طور که اشاره شد، به صورت جسته‌و‌گریخته مفاهیمی متناظر با

خودفزوندهی مرضی می‌توان در روان‌شناسی پیدا کرد، اما کمتر به صورت مستقل مفهومی با گستره و ابعاد این مفهوم بررسی شده است و همان مفاهیم متناظر را نیز می‌توان دارای ماهیتی اساساً متفاوت از این سازه دانستف زیرا این سازه براساس ریشه‌های عدم شناخت زندگی دنیا و شیفتگی به زندگی دنیا شکل می‌گیرد و همراه با علائم بدگمانی و عدم اعتماد به رازقیت خداوند، فراموشی مالکیت اصلی نعمت‌ها و شک و عدم اعتماد به خداوند پرورش و رشد پیدا می‌کند؛ این در حالی است که هیچ کدام از مفاهیم روان‌شناختی ارتباطی به مسئله دنیا و آخرت ندارد و همچنین نوع جهان‌بینی فرد نسبت به خداوند تأثیری در این مفاهیم مطرح‌شده متناظر ندارند.

پژوهش حاضر، با محدودیت‌هایی در مسیر تفسیر، تبیین و تعمیم یافته‌های خود مواجه بوده است که از جمله آن این است که غربال‌گری متون این پژوهش براساس ضعف کتاب (خروج کتب با رتبه ج) بوده است، درحالی‌که غربال به وسیله ضعف سند، متون معتبرتری را حاصل می‌کند. انتخاب کتاب *میزان الحکمه* به منظور ساختارمند کردن مطالعات پژوهش، محدودیت دیگری است که ممکن است استفاده از ساختار کتب روایی دیگر، نگاه جامع‌تر و کامل‌تری از این سازه به دنبال داشته باشد. اعتبارسنجی سازه نیز با استفاده از روشی کمی و طبق فرمی از کارشناسان سنجش شد، درحالی‌که استفاده از روش‌های دیگری مانند روش مصاحبه کیفی با متخصصان می‌تواند روایی‌سنجی دیگری را در پی داشته باشد.

در پایان پیشنهاد می‌شود از شرایط علی این سازه برای طراحی بسته آموزشی و مداخله درمانی مرتبط با آن استفاده شود. ارتباط این عوامل با سایر متغیرهای مرتبط روان‌شناختی به صورت آزمایشی و تجربی بررسی شود. همچنین شرایط علی و پیامدهای این مفهوم براساس دیگر روش‌های کیفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در بافت فرهنگ بومی تدوین شود و از این یافته‌ها در پیشگیری و روان‌درمانی‌های حوزه روان‌شناسی بالینی و روان‌شناسی دین به کار برده شود.

منابع

قرآن کریم.

آذری، هانیه. (۱۳۹۸)، *شاخصها و مصادیق بخل در قرآن و حدیث*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ایلام.

ابن اشعث، محمد بن محمد. (بی‌تا)، *الجفریات (الشعثیات)*، مکتبه نینوی الحدیثه.

ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۶)، *الأمالی (للصدوق)*، ترجمه م. کمره‌ای، کتابچی.

- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۶۲)، *الخصال*، قم، جامعه‌المدرسين في الحوزة العلمية بقم، مؤسسه النشر الإسلامي.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۸۵)، *علل الشرائع*، مکتبه الداوری.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۰۳)، *معانی الأخبار*، تصحيح ع. غفاری، قم، جامعه مدرسين حوزة علميه قم، دفتر انتشارات اسلامي.
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۱۳)، *من لا يحضره الفقيه*، تصحيح ع. غفاری، قم، جامعه‌المدرسين في الحوزة العلمية بقم، مؤسسه النشر الإسلامي.
- ابن شعبه، حسن بن علی. (۱۴۰۴)، *تحف العقول عن آل الرسول صلى الله عليهم*، ترجمه ا. جنتی، تهران، امير کبير.
- احمدی تهرانی، علی. (۱۳۹۷)، *اخلاق اسلامي*، کانون نشر کتاب.
- اسماعيل زاده، الهام. (۱۳۹۴)، *حرص از منظر قرآن و روایات*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- المتقی الهندی، علی بن حسام الدين. (۱۴۱۹)، *کنز العمال في سنن الاقوال و الافعال*، قم، دارالکتب العلميه.
- ترکاشوند، جواد؛ زارعی توپخانه، محمد؛ هراتیان، عباس علی؛ و احمدی، محمدرضا. (۱۳۹۷)، رابطه روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه، ویژگی‌های شخصیتی و صفت اخلاقی حرص، *روانشناسی و دین*، ۴۱، ۶۳-۷۶.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۴۱۰)، *غرر الحکم و درر الکلم*، تصحيح س. م. رجایی، دار الکتب الإسلامي.
- جعفر بن محمد (ع)، ابو عبدالله. (۱۴۰۰)، *مصباح الشریعہ*، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- جواهری، محمدرضا. (۱۳۹۵)، *واکاوی مفهوم حرص در اخلاق اسلامی در پرتو احادیث امام رضا (ع)*، *فرهنگ رضوی*، ۱۶، ۱۴۳-۱۷۶.
- حافظی، مجتبی. (۱۳۹۹)، *مدل مفهومی مرکزیت‌بخشی نابهنجار به خود در منابع اسلامی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت.
- حلوانی، حسین بن محمد. (۱۴۰۸)، *نزہة الناظر و تنبيه الخاطر*، مدرسه الإمام المهدي (عليه السلام).
- داودی، عبدالوحید؛ و گلزاری، محمود. (۱۳۹۲)، *نشانه‌شناسی کبر، حرص و حسادت در منابع اسلامی با گرایش روانشناسی مثبت*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- دیلمی، حسن بن ابوالحسن. (۱۴۰۸)، *أعلام الدين في صفات المؤمنين*، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام) لإحياء التراث.
- ساطوریان، عباس؛ رضاییان، حسین؛ صادقی سرشت، علی؛ و رضایی گل‌آبادی، انسیه. (۱۳۹۵)، *مدل ساختاری روان‌آزردگی: نقش روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه، حرص و حسادت، اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی*، ۳، ۳۷-۵۸.
- شاملی، نصرالله؛ و بنائیان اصفهانی، علی. (۱۳۹۰)، *تبیین میدان معنی‌شناسی مفهوم بخل در نهج البلاغه*، *مشکات*، ۱۱۰.
- شریف‌الرضی، محمد بن حسین. (۱۴۱۴)، *نهج البلاغه (صبحی صالح)*، (صبحی صالح، مصحح)، مؤسسه دار الهجرة.

- شمسی نژاد، فاطمه سادات؛ منیرپور، نادر؛ هراتیان، عباس علی. (۱۳۹۶)، روابط صفت‌های اخلاقی حرص و تکبر با طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه، *روان‌شناسی فرهنگی*، ۲، ۷۳-۹۴.
- صیادی شهرکی، رقیه؛ و میرزائی، پوران. (۱۳۹۵)، تحلیل کاربرد گزاره‌های معنایی بخل در آیات و روایات، *مشکات*، ۱۳۲، ۱۵-۳۵.
- طباطبائی، محمدحسین. (۱۴۱۷)، *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- طباطبائی، محمد کاظم. (۱۳۹۸)، *منطق فهم حدیث*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- علی بن موسی (ع)، ابوالحسن. (۱۴۰۶)، *الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام و المشتهر بفقہ الرضا*، مؤسسه آل‌ال‌بیت (علیهم‌السلام) لإحياء التراث.
- فخررازی، محمدبن عمر. (۱۴۲۰)، *التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)*، چاپ سوم، داراحیاء التراث.
- کاظمی، ی؛ و جعفری، ا. (۱۳۹۵)، گونه‌شناسی پیامدهای بخل در سبک زندگی اسلامی، *پژوهشنامه اخلاق*، (۳۴)، ۷-۲۰.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹)، *کافی (ط - دار الحدیث)*، تصحیح م. درایتی، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.
- لیثی واسطی، علی بن محمد. (۱۳۷۶)، *عیون الحکم و المواعظ*، (حسین حسنی بیرجندی، محقق)، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳)، *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (علیهم‌السلام)*، دار احیاء التراث العربی.
- مصطفوی، حسن. (۱۴۱۶)، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامی، مؤسسه الطباعة و النشر.
- معمد لنگردوی، فرشته؛ و فتاحی زاده، فتحیه. (۱۳۹۶)، تحلیل محتوای احادیث رضوی در موضوع «بخل» با رویکرد تربیت اخلاقی، *آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث*، ۵، ۷۱-۹۰.
- معروفی، یحیی؛ و یوسف زاده، محمدرضا. (۱۳۸۸)، *تحلیل محتوا در علوم انسانی (راهنمای عملی تحلیل کتابهای درسی)*، سپهر دانش.
- مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳)، *الإختصاص، تصحیح ع. ا. غفاری و م. موسوی زرنندی*، المؤتمر العالمي لالقیة الشيخ المفید.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۷)، *اخلاق در قرآن*، امام علی بن ابی طالب (ع).
- نراقی، احمد. (۱۳۷۸)، *معراج السعادة*، مؤسسه انتشارات هجرت.
- نراقی، محمد مهدی. (۱۳۷۷)، *جامع السعادات*، تصحیح م. کلانتر، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- Auerbach, J. S., (2006), Review of self-relations in the psychotherapy process. [Review of the book *Self-Relations in the psychotherapy process*, by J. C. Muran]. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 43(1), 122-123.
- Berdal, M. (2005), Beyond greed and grievance--and not too soon, *Review of International Studies*, 31(4), 687.
- Butcher, J. N., Mineka, S., & Hooley, J. M., (2017), *Abnormal Psychology*, Pearson Education India.
- D'Souza, J. (2015), Greed: Crises, causes, and solutions, *International Journal of Humanities*

- and *Social Science*, 5(7), 1-6.
- Fromm, E. (1941), *Escape from Freedom*, New York (Avon Books) 1965.
- Glaser, B. G., Strauss, A. L., & Strutzel, E. (1967). The discovery of grounded theory; strategies for qualitative research.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L., (1967), The discovery of grounded theory: strategies for qualitative theory, *Nursing research*, 17(4), 364.
- Goldbart, S., Jaffe, D. T., & DiFuria, J., (2004), Money, meaning, and identity: Coming to terms with being wealthy, *Psychology and Consumer Culture: The Struggle for a Good Life in a Materialistic World*, 189–210.
- Halgin, P., & Whitbourne, S., (2014), *Abnormal Psychology: Clinical Perspectives on Psychological Disorders (4th)*, McGraw-Hill College.
- Knafo, A., Israel, S., Darvasi, A., Bachner-Melman, R., Uzefovsky, F., Cohen, L., Feldman, E., Lerer, E., Laiba, E., Raz, Y., Nemanov, L., Gritsenko, I., Dina, C., Agam, G., Dean, B., Bornstein, G., Ebstein, R. P., (2008), Individual differences in allocation of funds in the dictator game associated with length of the arginine vasopressin 1a receptor RS3 promoter region and correlation between RS3 length and hippocampal mRNA, *Genes, Brain and Behavior*, 7(3), 266–275.
- Krekels, G., & Pandelaere, M. (2015), Dispositional greed, *Personality and Individual Differences*, 74, 225-230.
- Lee, K., & Ashton, M. C., (2006), Further assessment of the HEXACO Personality Inventory: Two new facet scales and an observer report form, *Psychological Assessment*, 18(2), 182.
- Linley, P.A., Joseph, S., & Seligman, M., (2004), *Positive Psychology in Practice*, Wiley Hoboken, NJ.
- Lopez, S. J., (2011), *The Encyclopedia of Positive Psychology*, John Wiley & Sons.
- Lopez, S. J., Pedrotti, J. T., & Snyder, C. R. (2018), *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, Sage publications.
- Magyar-Moe, J. L., (2009), *Therapist's Guide to Positive Psychological Interventions*, Academic Press.
- Mayring, P., (2004), Qualitative content analysis, *A Companion to Qualitative Research*, 1(2), 159–176.
- Navaro, L., & Schwartzberg, S. L., (2007), *Envy, Competition and Gender: Theory, Clinical Applications and Group Work*, Routledge.
- Nikelly, A., (2006), The pathogenesis of greed: Causes and consequences, *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 3(1), 65–78.
- Peterson, C., (2000), The future of optimism, *American psychologist*, 55(1), 44.
- Polit, D.F., & Beck, C., (2006), The content validity index: are you sure you know what's being reported? Critique and recommendations, *Research in Nursing & Health*, 29(5), 489–497.
- Schultz, D. P., & Schultz, S., (2016), *Theories of Personality*, Cengage Learning.
- Schwartz, Barry; Ward, Andrew; Monterosso, John; Lyubomirsky, Sonja; White, Katherine; & Lehman, Darrin R. (2002), Maximizing versus satisficing: happiness is a matter of choice, *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178.
- Seligman, M. E., (2002), *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*, Simon and Schuster.
- Strauss, A., & Corbin, J., (1990), *Basics of Qualitative Research*, Sage Publications.
- Thomas, D. R., (2006), A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data, *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237–246.
- Trier, J. (1934), Das Sprachliche Feld. Ein Auseinandersetzung. *Neue Jahrbücher Für Wissenschaft Und Jugendbildung*, 10, 428-449. (Available from Neuefeind, L. (2004) Die Wortfeldtheorie, Munchen: GRIN Verlag).
- Geschichte eines sprachlichen Feldes. (No Title), Waltz, C.F., & Bausell, R. B., (1981), *Nursing research: Design, Statistics, and Computer Analysis*, FA Davis Company.